

DR GIZA FRENKEL (FRANKEL) 16.9.1895 WIELICZKA — 17.5.1984 HAIFA

Nazwisko Gizy Frenkowej związane jest nierozdzielnie z problematyką badań nad tradycyjną kulturą Żydów polskich. Była ona niewątpliwie jednym z pionierów i zarazem powszechnie uznanych autorytetów w tej dziedzinie.

Sylwetka naukowa badaczki ukształtowała się podczas studiów we Wiedniu a następnie pracy w Instytucie Etnografii Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie. We Wiedniu w owym czasie wiodącym kierunkiem badawczym był dyfuzjonizm, którego podstawowe założenia przejęła Giza Frenkowa. Założeniom tym pozostała wierna we Lwowie, gdzie pracowała do wybuchu drugiej wojny światowej w Instytucie Etnografii kierowanym przez profesora Adama Fischera, którego autorytet naukowy uznawała przez całe swoje życie. Ośrodek naukowy we Lwowie był w tymże czasie zdecydowanie pod wpływem szkoły kulturowo-historycznej, która przedmiotem analizy etnograficznej, czyni przede wszystkim przedmiot — jako wytwór określonej kultury, posiadający swoje własne miejsce w określonym zespole kulturowym, swoją funkcję i ideologię. Ponadto w ośrodku lwowskim (jednym z nielicznych zajmujących się tą problematyką) prowadzono badania kultury mniejszości narodowych osiedlonych w Polsce.

W ramach tych zainteresowań opracowano we Lwowie szereg monografii, dotyczących poszczególnych zagadnień zarówno kultury ludu polskiego, jak i innych, sąsiednich grup, co umożliwić miało stworzenie pewnej usystematyzowanej encyklopedycznej całości dotyczącej rozwoju kultury danego obszaru.

W pracach badawczych powstających w ośrodku lwowskim Giza Frenkel stawiała sobie za cel przede wszystkim poznanie konkretnych wytworów, charakterystycznych dla tradycyjnej kultury Żydów polskich. Opracowując szczegółowo poszczególne tematy z zakresu rzemiosła artystycznego, sztuki ludowej czy kultury materialnej, chciała stworzyć podstawy do opracowania monograficznego całości tej problematyki. Monografia taka, wraz z rezultatami badań Reginy Lilienthal, która jak wiadomo zajmowała się przede wszystkim tradycyjnymi obrzędami, wierzeniami i folklorem słownym, mogłaby dać w rezultacie syntezę tradycyjnej kultury polskich Żydów.

Swe prace badawcze rozpoczęła Giza Frenkel od badań nad wycinanką w papierze i temat ten stał się centralnym w jej zainteresowaniach, przewija się przez całą jej twórczość, stanowi początek i zakończenie jej kariery naukowej. Rozpoczęła ją bowiem pracą o wycinance w papierze Żydów polskich, a zakończyła książką podsumowującą wyniki wieloletnich badań nad ludową wycinanką żydowską w świecie. Już pierwsze wyniki jej badań, ogłoszone we Lwowie wzbudziły zainteresowanie zarówno wśród żydowskich, jak i polskich badaczy sztuki ludowej. Potrafiła bowiem zgromadzić bogaty, w przeważającej części nieznany dotychczas materiał, pochodzący zarówno z własnych badań terenowych, jak i z rozrzuconych kolekcji muzealnych. Dokładny opis i drobiazgową analizę wzorów wycinanek umożliwiła jej danie odpowiedzi na szereg pytań odnoszących się przede wszystkim do genezy żydowskiej wycinanki ludowej, jej funkcji w tradycyjnej żydowskiej obrzędowości oraz jej powiązań z wycinanką polską. Dalsze prace, prowadzone już w Izraelu, dokąd przybyła w 1950 r., rzucają nowe światło na genezę wycinanki żydowskiej i jej funkcję w obrzędowości poszczególnych grup. Rozpoczęta we Lwowie karierę naukową przerwała druga wojna światowa. Spędza ją Giza Frenkowa na tułaczce w głębi Związku Radzieckiego, skąd wraca zaraz po zakończeniu działań wojennych i osiedla się w Warszawie. Podejmuje tam pracę w Żydowskim Instytucie Historycznym jako kustosz tworzącego się tam muzeum i przystępuje do prac nad ratowaniem tego, co pozostało po pożodze wojennej. Celem akcji inwentaryzacyjnej i ratowniczej jest zorganizowanie muzeum kultury żydowskiej przy tymże Instytucie w Warszawie. Rozumiejąc w pełni wagę tej akcji poświęca jej moc

zapału. Współpracuje z Polskim Towarzystwem Ludoznawczym oraz Katedrą Etnografii przy Uniwersytecie im. Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie, jest jednym z konsultantów komisji przy Centralnym Komitecie Żydów Polskich, przygotowującej kwestionariusz, mający być podstawą dla zakrojonych na szeroką skalę badań na temat zachowania tradycyjnego sposobu życia społeczności żydowskiej w okresie drugiej wojny światowej. Rezultatem tych zainteresowań jest artykuł dotyczący wybranych rzemiosł artystycznych uprawianych przez rzemieślników żydowskich do okresu ostatniej wojny światowej. W artykule tym Autorka opiera się wyłącznie na literaturze. Zbierając rozproszone przede wszystkim w polskiej i żydowskiej literaturze etnograficznej nieliczne wiadomości na interesujący ją temat, daje czytelnikom bogate, starannie opracowane studium.

Kontynuacją tej metody jest praca Gizy Frenkowej nad strojem Żydówki polskiej. Nieliczne materiały, które można było znaleźć w literaturze fachowej dotyczącej tego zagadnienia poszerza zarówno o materiały muzealne, opis poszczególnych eksponatów znajdujących się w kolekcjach muzeów, jak i o bardzo ważne dla tegoż zagadnienia źródła ikonograficzne. Zgromadzone równie starannie materiały dotyczące męskiego stroju żydowskiego na terenie Polski pozostały niestety w teczkach, których już nie zdążyła opracować.

Osiadłszy się w Haifie, związała się z tamtejszym muzeum etnograficznym, gdzie stworzyła centrum zainteresowań wycinanką zarówno tradycyjną jak i współczesną. Otaczała opieką gromadzących się wokół muzeum twórców, zachęcając ich do kontynuowania twórczości, przede wszystkim przez organizowanie wystaw indywidualnych poszczególnych wycinankarzy. Wystawy te przyczyniły się do zapoznania szerokich warstw społeczeństwa z pięknem i bogactwem wycinanki jak też i szeroko rozpropagowały tę dziedzinę twórczości artystycznej i przyczyniły się do wzrostu liczby jej kontynuatorów. Była konsultantem wielu wystaw wycinanki organizowanych również i przez inne ośrodki etnograficzne w Izraelu, jak też autorem licznych tekstów wprowadzających w katalogach poszczególnych wystaw.

Charakteryzując metodę badawczą Gizy Frenkowej należy podkreślić, że pozostała ona wierna swym początkowym założeniom. Prace jej charakteryzuje przede wszystkim szacunek dla źródła. Przedmiot, który stanowi podstawę jej zainteresowań podlega dokładnemu opisowi, analizie formy i motywów zdobniczych. Równie starannie analizuje zawsze źródła historyczne jak też i materiały ikonograficzne. Badając tradycyjną kulturę żydowską starała się Giza Frenkowa znaleźć jej ewentualne powiązania z otaczającą ją kulturą polską i wzajemne wpływy jednej na drugą.

Obok pracy badawczej uznawała zawsze ważność pracy popularyzatorskiej. Już w zaraniu kariery naukowej publikowała artykuły o charakterze popularno-naukowym w ukazujących się w Polsce żydowskich czasopismach „Chwila” i „Opinia”. Działalność tę kontynuowała również w Izraelu współpracując zarówno z prasą miejscową jak też i żydowską, wychodzącą w Ameryce.

Dowodem uznania dla jej osiągnięć było zorganizowanie w 1976 r. dla uczczenia 50-lecia jej działalności naukowej przez Ha-museon l-ethnografia w'l-folklor w Haifie wystawy p.t. *Migzeret nijar awar w'howe*. Ilustrowała ona znakomicie stosunek Gizy Frenkowej do tematu zajmującego zawsze pierwsze miejsce w jej zainteresowaniach. Dla uczczenia 80-lecia jej urodzin Oddział Etnografii Muzeum Izraela w Jerozolimie zorganizował niezwykle interesującą wystawę p.t. „Strój kobiety żydowskiej w Polsce”. W 1980 roku Muzeum Ha-Aretz w Tel Avivie oraz Ginza hug l'omanut jehudit amamit przyznało jej nagrodę im. D. Dawidowicza nadawaną za prace nad etnografią Żydów Europy Wschodniej.

Do niemalże ostatniego dnia życia była Giza Frenkowa czynna naukowo, pełna młodzieńczego entuzjazmu i zapału do pracy i taka pozostanie w naszej pamięci.